

بسم الله الرحمن الرحيم

تاریخ فرهنگ و تمدن اسلام و ایران

دکتر محمدعلی چلونگر

(دانشیار دانشگاه اصفهان)

مریم سلیمانی

سرشناسه	:	چلونگر، محمدعلی، ۱۳۴۱ -
عنوان و نام پدیدآور	:	تاریخ فرهنگ و تمدن اسلام و ایران/محمدعلی چلونگر، مریم سلیمانی؛ به سفارش موسسه آموزش عالی المهدی اصفهان.
مشخصات نشر	:	اصفهان: کانون پژوهش، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	:	۲۰۰ص.
شابک	:	978-600-5287-90-5
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
موضوع	:	تمدن ایرانی -- تاریخ
موضوع	:	تمدن اسلامی -- تاریخ
موضوع	:	تمدن اسلامی -- تاثیر ایران
موضوع	:	ایران -- تمدن
شناسه افزوده	:	سلیمانی، مریم، ۱۳۵۹ -
شناسه افزوده	:	مجموعه فرهنگی المهدی (عج)
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۱ ت۸ج/DSR۶۲
رده بندی دیویی	:	۰۱/۱۵۵
شماره کتابشناسی ملی	:	۳۰۱۲۴۸۱

تاریخ فرهنگ و تمدن اسلام و ایران

دکتر محمد علی چلونگر / مریم سلیمانی

ویراستار: زهره عسکری

ناشر: انتشارات کانون پژوهش

مدیریت تولید: موسسه آموزش عالی المهدی اصفهان

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۱

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ: اصفهان

قیمت: ۷۰۰۰ تومان

کلیه حقوق محفوظ است.

مرکز پخش: اصفهان، سپاهان شهر، مؤسسه آموزش عالی المهدی تلفن ۸۱ - ۸۲۸۰ - ۶۵۰

فهرست مطالب

مقدمه	۱۱
فصل اول: کلیات	۱۳
فرهنگ در لغت	۱۵
معنای اصطلاحی فرهنگ	۱۶
مؤلفه‌های فرهنگ	۱۷
تمدن در لغت	۱۷
معنای اصطلاحی تمدن	۱۸
ارکان تمدن	۱۹
رابطه تمدن با فرهنگ	۲۰
عوامل مؤثر بر پیشرفت تمدن‌ها	۲۲
عوامل مؤثر بر انحطاط تمدن‌ها	۲۳
ماهیت تمدن اسلامی	۲۴
محدوده جغرافیایی تمدن اسلامی	۲۵
ادوار تاریخی تمدن اسلامی	۲۵
الف) دوره شکل‌گیری تمدن اسلامی (سده‌های اول و دوم هجری)	۲۶
ب) دوره تکامل و پیشرفت (سده سوم هجری)	۲۶
ج) دوره اوج تمدن اسلامی (از سده چهارم تا اوایل سده هفتم هجری)	۲۶
د) دوره توقف و رکود (سده‌های هفتم تا دهم هجری)	۲۶
ه) دوره تجدید (سده دهم تا دوازدهم هجری)	۲۷
و) دوره انحطاط (سده‌های سیزدهم و چهاردهم هجری)	۲۷

۹۴	 (ب) تفسیر عقلی
۹۵	 (ج) تفسیر عرفانی یا صوفی‌گرا نه
۹۵	 (د) تفاسیر جامع
۹۶	 حدیث
۹۹	 فقه
۹۹	 الف) ادوار فقه اهل سنت
۱۰۰	 ب) ادوار فقه شیعه
۱۰۲	 کلام
۱۰۳	 مکتب‌های کلامی
۱۰۴	 الف) کلام معتزلی
۱۰۵	 ب) اشاعره
۱۰۵	 ج) کلام شیعی
۱۰۹	 فصل چهارم: پیدایش هنر اسلامی
۱۱۱	 معماری اسلامی
۱۱۲	 معماری اسلامی در خلافت امویان و عباسیان
۱۱۴	 معماری اسلامی در مصر دوران فاطمیان و ممالیک
۱۱۶	 معماری اسلامی در اندلس
۱۱۷	 معماری اسلامی در ایران
۱۲۱	 معماری اسلامی در قلمرو عثمانی
۱۲۲	 معماری اسلامی در هند
۱۲۳	 نقاشی و مجسمه‌سازی
۱۲۵	 تهذیب و خوشنویسی

منسوجات	۱۲۷
سفال	۱۲۸
فصل پنجم: نفوذ فرهنگ و تمدن اسلامی در مغرب زمین	۱۳۱
اسپانیا (اندلس)	۱۳۴
سیسیل	۱۳۵
جنگ‌های صلیبی	۱۳۷
ترجمه آثار اسلامی به زبان‌های اروپایی	۱۳۹
نقش بازرگانان در انتقال تمدن اسلامی به غرب	۱۴۲
تأثیر دانشگاه‌های اسلامی در تمدن غرب	۱۴۳
تأثیر فلسفه اسلامی در تمدن غرب	۱۴۴
تأثیر ریاضیات اسلامی در تمدن غرب	۱۴۶
تأثیر نجوم اسلامی در تمدن غرب	۱۴۸
تأثیر پزشکی اسلامی در تمدن غرب	۱۵۰
تأثیر شیمی اسلامی در تمدن غرب	۱۵۲
تأثیر فیزیک اسلامی در تمدن غرب	۱۵۳
تأثیر هنر اسلامی در تمدن غرب	۱۵۴
راه‌های انتقال هنر اسلامی به غرب	۱۵۴
چگونگی تأثیرگذاری هنر اسلامی در غرب	۱۵۶
فصل ششم: علل و عوامل انحطاط و افول تمدن اسلامی	۱۵۹
عوامل داخلی افول و انحطاط تمدن اسلامی	۱۶۳
استبداد و خودکامگی	۱۶۳

۱۶۴.....	اشرافی‌گرایی و تجمل‌گرایی
۱۶۶.....	انحراف از آموزه‌های وحیانی و اسلامی
۱۶۷.....	فرقه‌گرایی و منازعات مذهبی
۱۶۹.....	منحصر کردن دانش به امور دینی و اخروی
۱۷۰.....	محدودیت عقل‌گرایی
۱۷۲.....	تسلط اقوام بیابان‌گرد و چادرنشین بر جوامع اسلامی
۱۷۴.....	عوامل خارجی انحطاط و افول تمدن اسلامی
۱۷۴.....	جنگ‌های مسلمانان و رومیان
۱۷۵.....	جنگ‌های صلیبی
۱۷۵.....	دلایل جنگ‌های صلیبی
۱۷۵.....	الف) انگیزه‌های دینی و اعتقادی
۱۷۶.....	ب) انگیزه اقتصادی
۱۷۷.....	ج) انگیزه تجاری و بازرگانی
۱۷۷.....	د) انگیزه استعماری
۱۷۸.....	ه) اسلام‌ستیزی و مسیحیان اروپایی
۱۷۹.....	نتایج و پیامدهای تخریبی جنگ‌های صلیبی
۱۷۹.....	الف) افزایش فساد اخلاقی
۱۷۹.....	ب) اختلاط نژادی و افزایش مسیحیان
۱۸۰.....	ج) انزوای طلبی و گوشه‌نشینی
۱۸۰.....	د) تخریب شهرهای اسلامی
۱۸۰.....	ه) قتل‌عام عمومی
۱۸۱.....	و) نابودی آثار فرهنگی و علمی

۱۸۱	حمله مغولان
۱۸۳	زمینه‌ها و علل تهاجم مغولان
۱۸۳	الف) همسایه شدن ایران با قلمرو تحت نفوذ مغولان
۱۸۳	ب) تمایل شدید مغولان به امر تجارت
۱۸۳	ج) چشم‌داشت مغولان به فلات ایران
۱۸۴	د) قتل‌عام کاروان تجاری مغولان
۱۸۴	ه) تحریک مغولان توسط خلیفه عباسی
۱۸۴	و) نقش مسیحیان و صلیبی‌ها
۱۸۵	نتایج منفی حمله مغولان
۱۸۶	الف) تخریب شهرها و مناطق آباد
۱۸۷	ب) تخریب شبکه‌های آبیاری
۱۸۷	ج) نابودی مراکز علمی و فرهنگی
۱۸۸	د) تقویت روحیه گوشه‌گیری
۱۸۹	منابع و مآخذ

مقدمه

فرهنگ و تمدن در پیدایش و گسترش اندوخته‌های مادی و معنوی نقش اصلی و کلیدی دارد. آنچه به مکتب‌های دینی و آرمان‌های آنها هویت می‌بخشد، جایگاه فرهنگی و تمدنی آنهاست. هویت تاریخی هر جامعه‌ای در قالب فرهنگ و تمدن آن ظهور می‌کند و رسیدن به این هویت، از راه شناخت فرهنگ و تمدن امکان‌پذیر است. جهان اسلام با پشتوانه قرون متمادی تاریخ و تمدن، از کارنامه‌ای درخشان و ارزنده در تاریخ جهان برخوردار است. بی‌تردید تبیین جنبه‌های گوناگون این فرهنگ و تمدن برای نسل حاضر باعث می‌شود آگاهی آنان نسبت به تاریخ، فرهنگ و هویت اجتماعی‌شان افزایش یابد و بتوانند راه نفوذ اندیشه‌های بیگانه را سد کنند.

تمدن اسلامی از پایان دوره فتوح، در سده اول هجری، تا ظهور مغولان، در سده هفتم هجری، سرزمین‌های اسلامی از جمله ایران را از نظر انضباط اخلاقی، برتری سطح زندگی، اجتناب از تعصب و گسترش علم و هنر در رأس جهان متمدن قرار داد. این دوره بی‌شک دوره‌ای فروزان و درخشان از تمدن بشری است. این تمدن در برهه‌ای از تاریخ دگرگونی و توسعه‌ای گسترده به وجود آورد و توانست جهان اسلام را در دوره شکوفایی به بزرگ‌ترین قدرت سیاسی، فکری و فرهنگی جهان متمدن آن روز تبدیل کند.

تمدن اسلامی نخستین دگرگونی را در محیط جاهلیت ایجاد کرد و ریگزار خشک و سوزان عربستان را مرکز زایش فکر و فرهنگ ساخت. سپس همچون آفتاب، که اندک‌اندک چتر زرین خود را بر فراز جهان می‌گستراند، از مرزهای عربستان گذشت و در شرق و غرب عالم گسترش یافت. تمدن اسلامی و دستاوردهای آن، بخش اساسی هویت تاریخی مسلمانان است. هویت ملی ایرانی در سده‌های اسلامی نه تنها رودرروی هویت اسلامی قرار نگرفت، بلکه مکمل یکدیگر شدند.

در دنیای حاضر، ضرورت طراحی نوعی توسعه متکی بر فرهنگ و تمدن اسلامی را ایجاب می‌کند. بازسازی تمدن اسلامی بدون بررسی و مطالعه عمیق و بازشناسی آن و

توجه به بنیان‌های تاریخی و فرهنگی میسر نیست؛ شیوه‌ای که اندیشمندان غربی براساس معیارهای معرفتی خود دیر زمانی است به کار گرفته‌اند.

این کتاب با عنوان «تاریخ فرهنگ و تمدن اسلام و ایران» براساس سرفصل‌های مصوب در شش فصل به شرح ذیل تنظیم شده است:

فصل اول با عنوان کلیات به تعریف فرهنگ و تمدن، ارتباط این دو مقوله با یکدیگر و ماهیت و ادوار فرهنگ و تمدن اسلامی می‌پردازد.

فصل دوم به زمینه‌های شکوفایی علمی در تمدن اسلامی و همچنین نقش ایرانیان در شکوفایی این تمدن اختصاص دارد.

فصل سوم به علم می‌که در تمدن اسلامی ظهور کردند و شکوفا شدند، در دو بخش علوم اسلامی و علوم غیراسلامی، می‌پردازد.

فصل چهارم هنر در تمدن اسلامی را بررسی می‌کند. ایرانیان نقش اصلی را در شکوفایی هنرهای اسلامی برعهده داشتند.

فصل پنجم به تأثیر تمدن اسلامی بر تمدن غرب می‌پردازد.

فصل پایانی به علل و عوامل انحطاط و افول تمدن اسلامی اختصاص دارد.

در پایان از زحمات سرکار خانم زهره عسکری، ک. ویراستاری و بازخوانی متن را برعهده گرفتند، تقدیر و تشکر می‌نماییم.

دکتر محمدعلی جلونگر

مریم سلیمانی

آذر ۱۳۹۱